

Мәмен Балдырған Нұртуғанқызы

Іскерлік әкімшілендіру мамандығының 2 курс магистранты

Сатбекова Эльмира Ергалиевна

PhD, қаржы директорының орынбасары

«Нархоз Университеті» КЕАҚ, Алматы қаласы

ҚАЗАҚСТАНДА ШАҒЫН ЖӘНЕ ОРТА БИЗНЕСТІ НЕСИЕЛЕНДІРУДІҢ ЖОЛДАРЫ

Шағын және орта бизнес түріндегі кәсіпкерлік біздің елімізде үлкен болашағы болуы керек. Ұзақ қалыптасқан әлемдік тәжірибеден шағын және орта кәсіпкерлік нарықты тауарлармен және қызметтермен қамтамасыз ететін, салауатты бәсекелестіктің өсуіне ықпал ете отырып, жұмысқа орналастыру саласында елеулі әлеуетке ие бола отырып, экономиканың табысты даму индикаторларының бірі болып табылатыны белгілі. XX-шы ғасырдың 50-ші жылдары көптеген шет елдерде орталық және аймақтық мемлекеттік басқару органдарының мамандандырылған желілері, тікелей және жанама қаржылық қолдау жүйелері құрылды. Қазақстанда мұндай экономика қазіргі таңда дамуда.

Шағын және орта бизнес субъектілеріне несие беру әдістері деп несие беру қағидаларына сәйкес несие беру және өтеу тәсілдерін түсіну керек. Несиелеу әдісін банктер несие беруді және өтеуді жүзеге асыратын әдістер жиынтығы ретінде анықтауға болады.

Қазіргі банктік тәжірибеде несие берудің екі әдісі қолданылады. Бірінші әдістің мәні-несие беру мәселесі әр уақытта жеке шешіледі. Несие қаражаттың белгілі бір мақсатты қажеттілігін қанағаттандыру үшін беріледі. Бұл әдіс белгілі бір мерзімге несие беру кезінде қолданылады, яғни жедел несиелер.

Екінші әдіс кезінде несиелер қарыз алушы үшін банк алдын-ала белгілеген несиелеу лимиті шегінде беріледі, оны белгілі бір кезең ішінде өзіне ұсынылған төлем құжаттарын төлеу арқылы қажеттілікке қарай пайдаланады. Несие берудің бұл түрі несие желісін ашу деп аталады. Ашық несие желісі клиент пен

банк арасында жасалған несиелік келісімде қарастырылған кез-келген есеп айырысу-ақша құжаттарын несие арқылы төлеуге мүмкіндік береді. Несие желісі бір жылға ашылады, бірақ оны қысқа мерзімге де ашуға болады. Несие желісінің мерзімі ішінде клиент кез келген сәтте банкпен қосымша келіссөз жүргізбей және қандай да бір ресімдеусіз несие ала алады. Алайда, егер банк қарыз алушының қаржылық жағдайының нашарлауын анықтаса, клиентке бекітілген лимит шеңберінде несие беруден бас тарту құқығы сақталады. Несие желісі, әдетте, тұрақты қаржылық жағдайы және жақсы беделі бар клиенттерге ашылады. Клиенттің өтініші бойынша несие лимиті қайта қаралуы мүмкін.

«Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасы шеңберінде кәсіпкер несиелеудің пайыздық сыйақы мөлшерлемесін субсидиялау, несиелерді ішінара кепілдендіру, гранттық қаржыландыру, жетіспейтін инфрақұрылымды жеткізу түрінде мемлекеттік қолдау шараларын пайдалана алады [1].

Несиелеуге сыйақының пайыздық ставкасын субсидиялау номиналды сыйақы ставкасы Қазақстан Республикасының Ұлттық Банкі белгілеген базалық сыйақы ставкасынан аспайтын және 5 (бес) пайыздық тармаққа ұлғайтылған, оның 6%-ын кәсіпкер төлейтін, ал айырмасын мемлекет субсидиялайтын несиелер/қаржылық лизинг шарттары бойынша ғана жүзеге асырылады.

Сыйақы мөлшерлемесінің бір бөлігін субсидиялау жүзеге асырылатын барлық қолданыстағы несиелерді ескере отырып, несиенің/қаржылық лизинг шартының сомасы бір кәсіпкер үшін 7 млрд.теңгеден аспауға тиіс және онымен үлестес тұлғалардың/компаниялардың несиесі/қаржылық лизинг шарты бойынша берешегі есепке алынбай есептеледі.

Несиелеу мерзімі:

1. инвестицияларға бағытталған субсидиялау мерзімін ұзарту құқығынсыз 5 жылды құрайды;
2. айналым қаражатын толықтыруға бағытталған субсидиялау мерзімін ұзарту құқығынсыз 3 жылды құрайды.

180 млн.теңгеден жоғары несиелер бойынша кәсіпкер жобаны іске асырудың жалпы құнының кемінде 10% - ы деңгейінде жобаны іске асыруға өзінің құралдарының (ақша қаражатының, жылжымалы/жылжымайтын мүлкінің), оның ішінде қамтамасыз етуге ұсынылған үшінші тұлғалардың мүлкімен қатысуын қамтамасыз етеді. Бұл ретте сомасы 180 млн. теңгеден аспайтын несиелер бойынша жобаны іске асыруға өзінің қатысуы талап етілмейді. Берілетін несиелер бойынша үш бағытта жүзеге асырылады [2]:

- несиелерді ішінара кепілдендіру бойынша кәсіпкер несие алу үшін банкке жүгінуі керек. Банк алдында кепілдік қамтамасыз ету жеткіліксіз болған жағдайда, «Даму» КДҚ» АҚ ішінара кепілдік бере алады.

Ісін жаңа бастаған кәсіпкер үшін:

Кепілдік беру жүзеге асырылатын жоба шеңберіндегі несие сомасы банк несиелері бойынша 360 млн.теңгеден аспайды, кепілдік мөлшері несие сомасының 85%-ынан аспайды, бұл ретте кәсіпкер құны несие сомасының кемінде 15%-ы мөлшерінде несие (кепілдік) бойынша қамтамасыз етуді ұсынады.

Жұмыс жасап тұрған кәсіпкерлер үшін:

Кепілдік беру жүзеге асырылатын жоба шеңберіндегі несие сомасы банк несиелері бойынша 1 млрд.теңгеден аспауға тиіс, кепілдік мөлшері несие сомасының 50%-ынан аспауға тиіс, бұл ретте кәсіпкер кепілдік құны несие сомасының кемінде 50%-ы мөлшерінде несие бойынша қамтамасыз етуді ұсынады. Кепілдік мерзімі-несие мерзімінен аспайды.

- гранттық қаржыландыру жаңа бизнес-идеяларды іске асыру үшін мемлекеттік гранттар шағын кәсіпкерлік субъектілеріне, оның ішінде ісін жаңа бастаған жас кәсіпкерлерге, ісін жаңа бастаған кәсіпкерлерге экономиканың басым секторларында өтеусіз негізде беріледі, бұдан басқа, бөлінетін қаражаттың кемінде 20%-ы халықтың әлеуметтік осал топтарына жататын шағын кәсіпкерлік субъектілеріне мемлекеттік гранттар беруге жіберіледі. Жобаның негізгі критерийі бизнес-идеяның жаңалығы (талап халықтың әлеуметтік осал топтары үшін міндетті болып табылмайды), бизнес-жобаның

бәсекеге қабілеттілігі және оның енгізуге дайындығы болып табылады;

- жетіспейтін инфрақұрылымды жеткізу мынадай критерийлерге жауап беретін шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің жобалары үшін жүзеге асырылады: жобаға инвестициялар көлемі 200 млн.теңгеден кем болмайды; инфрақұрылымды салу (реконструкциялау) құны 50 млн.теңгеден кем болмайды.

Шағын және орта кәсіпкерлік субъектілерінің критерийлерге сай келмейтін жобаларына инфрақұрылым жүргізу жергілікті бюджет қаражаты есебінен жүзеге асырылады.

Инфрақұрылымды салу (реконструкциялау) құны 50 (елу) млн теңгеден кем болмауы тиіс, бұл ретте экономиканы жаңғырту мәселелері жөніндегі мемлекеттік комиссияның ұсынымы бойынша жобаларға арналған инфрақұрылымды салуды (реконструкциялауды) қоспағанда, инфрақұрылымды (коммуникацияның барлық түрлеріне) салудың (реконструкциялаудың) ең жоғары сомасы 1 (бір) млрд теңгеден аспауы тиіс.

Бизнесті несиелеу қаржы институттары (қалалар мен моноқалаларда «Даму» КДҚ АҚ-ның аймақтық филиалдары, ауылдық елді мекендерде және шағын қалаларда «Ауыл шаруашылығын қаржылай қолдау қоры» АҚ-ы) және екінші деңгейдегі банктер (қалалар мен моноқалаларда) арқылы жүзеге асырылады, онда белгілі бір мақсаттарға несие беру туралы шешімді тек қаржы институтының өзі немесе екінші деңгейлі банктер қабылдайды.

Бұл күндері «сырттан» қаражат тартпай-ақ өз ісінді бастау және кеңейту іс жүзінде мүмкін емес. Шағын бизнесті дамытатын заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлер тиімді несиелерге мұқтаж, олар дамуға серпін береді және қарыз апармайды.

2021 жылы шағын бизнесті дамытуға тиімді көмек ретінде берілетін несиелер:

- «Казкоммерцбанк» АҚ (QAZQOM) - мүлік кепілімен 100 млн. теңгеге дейінгі несие.

- «ВТБ Банк» АҚ - 750 млн. теңгеге дейінгі несие.

- «Halyk Bank» АҚ- 10 жылға дейінгі мерзімге 1,5 млн.теңгеге дейін несие.
- «Банк Центр Кредит» АҚ -бизнесті бастауға және дамытуға жылдық 8% - бен 20 млн. теңгеге дейінгі несиелер.
- «Цеснабанк» АҚ - айналым қаражатын толықтыруға арналған мақсатты несиелер.
- «АТФ Банк» АҚ -кепіл мүліктің 5 жылға дейінгі нарықтық құнының 70% - на дейінгі несие.
- «Еуразиялық банк» АҚ - 1 жылға дейінгі мерзімге несиелік айналымнан 50%-ға дейінгі овердрафт.
- Альфа-Банк-7 жылға дейін 60 млн. теңгеге дейінгі нысаналы несиелер.
- «Kassa Nova» - жылдық 14%-дан бастап 5 жылға дейін 20 млн.теңгеге дейінгі нысаналы бизнес несие.

Қазақстанның барлық банктерінде заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлер – шағын бизнес өкілдері (ЖБ) үшін арнайы ұсыныстар бар. Олардың ішіндегі ең танымалысы— «Даму» кәсіпкерлікті дамыту қоры» арнайы мемлекеттік органының қамқорлығымен жұмыс жасайды. «Даму» серіктес-банктерінде фирмасы кемінде алты ай жұмыс істейтін және даму көрсеткіштері бар тұлғалар үшін істі кеңейту мақсатында микро-несиелер және өз ісін жаңа бастаған адамдар үшін микро-несиелер алуға болады. Несие алу үшін Сіз тікелей Даму қорының өкілдігіне (әр облыс орталығында бар) немесе қормен бірге өнімді өткізуге көмек беретін банктерге жүгіне аласыз.

Шағын және орта бизнесті несиелеу желісінде банк өнімдері ең жақсы нұсқа екенін мойындау керек. Микроқаржы ұйымдары (МҚҰ), ломбардтар және жеке инвесторлар жеке тұлғаларға несие беруге маманданған және заңды тұлғалар мен жеке кәсіпкерлер үшін өте аз перспективалы ұсыныстар ұсынады. Дегенмен, кейбір нұсқалар сізді қызықтыруы мүмкін. Олардың басты артықшылығы-қаражатты мақсатты бағытын анықтамай еркін басқару мүмкіндігіне ие болуында.

ПАЙДАЛАНЫЛҒАН ӘДЕБИЕТТЕР ТІЗІМІ

1. «Бизнестің жол картасы-2025» бизнесті қолдау мен дамытудың мемлекеттік бағдарламасын бекіту туралы Қазақстан Республикасы Үкіметінің 2019 жылғы 24 желтоқсандағы № 968 қаулысы.

2. Шағын және орта бизнесті мемлекеттік қолдау шаралары// www.gov.kz

3. Талимова Л.А., Калкабаева Г.М. Современное состояние банковского кредитования и проблемы обеспечения возвратности кредитов в Казахстане //Вестник Казниту.-№1.-2016.-с.506-516